

UČNA PRIPRAVA

Delavnica Iskanje resnice v svetu lažnih novic

Predmet: ura oddelčne skupnosti, družba, slovenščina, naravoslovje in tehnika, računalništvo, vzgoja za medije (5. do 9. razred)

Učna tema: Medijska pismenost

Avtorici: Dr. Sonja Merljak Zdovc in Nina Jelen, © 2020 Časoris*

Recenzent: Marko Ljubej

Cilji:

- Učenci se seznanijo z vlogo medijev v sodobni družbi,
- usvojijo pomen verodostojnosti informacij,
- spoznajo, da so novice na spletu lahko tudi lažne,
- zavedajo se, kakšno razsežnost imajo lahko lažne novice in kako vplivajo na svet,
- znajo kritično presoditi novice in preveriti njihovo verodostojnost,
- znajo odgovorno ravnati z informacijami na spletu.

Učni pripomočki: računalnik ali tablica z internetno povezavo, plakat, pisalo

Učne oblike: frontalna, skupinska

Učne metode: razlaga, pogovor, delo v skupini

Trajanje: dve do štiri šolske ure

UVODNI DEL

Učence razdelimo v skupine po štiri. Skupine dobijo navodilo:

»Skupaj si izmislite štiri trditve, ki govorijo o vas. Tri naj bodo resnične, eno si izmislite. Recimo: Jaka si želi jahati konja.«

Učenci si izmislijo trditve in poročajo. Ostali učenci pa ugotavljajo, katere trditve so resnične in katere izmišljene. Lahko razmišljajo tudi o tem, katere trditve bi se hitreje širile.

Učitelj pove: »Takšne novice, ki ste si jih izmislili sedaj, se lahko pojavijo tudi na spletu. Nekatere so resnične, druge ne. Medijem, še posebej tistim za otroke, kot so Časoris, Infodrom, Pil, Ciciban, lahko z veliko verjetnostjo zaupate in verjamete, da se je to, kar so objavili, resnično zgodilo.«

OSREDNJI DEL

Novica o letečih pingvinih

Vir: [Flying Penguins](#) | [World Penguin Day](#) | [BBC](#)

Učitelj dodeli skupinam nalogo: »Na kratko zapišite čim več dejstev, ki jih poznate o pingvinih.« Učenci opisujejo pingvine in jih predstavijo. Ko zaključijo s predstavitvijo, učitelj vpraša: »Ali pingvini letijo?«

Učitelj predvideva, da bodo učenci seveda povedali, da pingvini ne letijo. Nato jim predvaja [posnetek](#) medijske hiše BBC, v katerem pingvini letijo. Učenci si ogledajo posnetek, po ogledu izrazijo svoje mnenje o posnetku.

Kako preveriti novico?

Vir: [Lovci na lažne novice](#)

Učitelj nato vpraša učence: »Kako bi lahko preverili, ali je novica resnična?«

Učenci podajo predloge, ki jih učitelj zapiše na tablo. Ob koncu doda še svoje:

Kako prepoznaš lažne novice? In katere oblike dezinformacij še obstajajo? Lahko se na primer vprašaš:

- Ali novica zveni verjetno?
- Ali je še kdo poročal o njej (mediji ali drugi viri, denimo enciklopedije)?
- Kdo je avtor?
- Kaj je namen sporočila?
- S čim je pritegnila tvojo pozornost?
- Ali kaj manjka v sporočilu?
- Ali je besedilo slovnično pravilno?
- Ali je portal, kjer je objavljena, verodostojen? Ga poznaš, mu lahko zaupaš?
- Ali so avtorji portala predstavljeni v rubriki, kot je denimo O nas?
- Ali so na portalu predstavili njegov namen?

- Ali je fotografija pristna oziroma se ti zdi, da ni ponarejena? Če poskusiš ugotoviti, kdaj in kje vse je že bila objavljena, denimo tako, da jo preneseš v TinEye, lahko hitro ugotoviš, kdaj je bila prvič objavljena. Podrobnejša navodila (v angleščini) za prepoznavanje pristnosti fotografij so pripravili v organizaciji Belingcat.
- Ali je video pristen? Lahko, da sodi med tako imenovane »deepfakes«, torej videe, v katerih so osebe oziroma njihove izjave ponarejene.
- Ali je naslovna vrstica portala pristna? Je končnica naslova smiselna?
- Ali so novico pomagali razširiti boti? Nekateri bote uporabljajo v slabe namene, zato je treba biti previden. V novinarski agenciji AP so denimo na enem mestu zbrali lažne novice, ki so se na družbenih omrežjih razširile v zgolj enem tednu, tudi s pomočjo botov.
- Ali so pristnost novice potrdili portali za preverjanje dejstev, kot je denimo Snopes?
- Če vse to ni dovolj, imaš na voljo še dodatna orodja za preverjanje informacij.

Skupaj si še enkrat ogledajo novico o letečih pingvinih in ugotovijo, da je bila novica lažna. Film je bil posnet kot prvoaprilska šala. Učitelj posebej poudari, da je bil BBC zaradi tega deležen tudi kritik, saj je svoje ime posodil šali, ki pa jo je v množici videov na YouTubeu težko prepoznati kot tako.

Zakaj lažne novice?

Vir: Zakaj lažne novice niso sprejemljive

Učitelj otroke vpraša, zakaj mislijo, da lažne novice sploh obstajajo? Zakaj se tako hitro širijo? Kakšen je njihov namen?

Učenci odgovarjajo.

Učitelj doda: »Lažne novice vplivajo na naša čustva, na strah ali jezo, ta pa denimo tudi na to, koga bomo volili. Tistim lažnim novicam, ki se skladajo z našimi prepričanji in predsodki, bolj verjamemo. S čustvi je zelo preprosto manipulirati, zato so lažne novice, ki nas plašijo ali jezijo, prefinjen način za zbujanje naših odzivov. Zlahka ustvarijo pogled na neko družbeno vprašanje, ki je morda povsem napačen. Z lažnimi novicami lahko zbiramo vsečke.«

Kakšne posledice imajo lahko lažne novice?

Vir: Kaj so lažne novice?

Učenci si ogledajo video Kaj so lažne novice, v katerem izvedo, zakaj se pojavljajo (vpliv, denar) ter zakaj in kako si mediji prizadevajo za svojo verodostojnost.

Primer posebej nevarnih lažnih novic – »deepfakes«

Vir: Kaj so »deepfakes« in zakaj je nujno, da jih vsi poznamo?

Učitelj pokaže učencem posnetek, v katerem so hekerji spremenili govor Baracka Obame. Gre za tehnologijo, ki se je na spletu začela pojavljati v letu 2017 in se naglo razvija. Poznamo jo pod

angleškimi imenoma »deepfakes«, beseda je zloženko iz »deep learning« (poglobljeno učenje) in »fake« (lažno).

Ta tehnologija omogoča slehernemu izmed nas, da na osnovi združevanja izbranih posnetkov »posnamemo« na primer video, na katerem nekdo, ki ga ne maramo, govori in počne stvari, ki jih sicer nikoli ne bi izrekel ali naredil. Pri tem potrebujemo le malce zmogljivejši osebni računalnik.

Učitelj razloži, da je to orodje, ki ga lahko uporabijo kriminalci za prevare vseh vrst, izsiljevanje, za lažne »ugrabitve« ... In ne nazadnje, to je orodje, ki ga lahko uporabijo brezsrčni politiki v svojih kampanjah za diskreditacijo svojih političnih nasprotnikov ali za zavajanje javnosti. Kdo med nami ne bi z užitkom verjel, da je politik, ki nam že tako ni preveč pri srcu, sposoben grdobij, ki jih posnetek prikazuje? Saj smo vse videli na svoje oči, a ne? To je orodje, ki lahko sproži vojne, državljanske vojne ali pa »samo« paniko.

Lovci na lažne novice

Učitelj da skupinam novo nalogo:

»Poiščite, katera od naslednjih novic je resnična in katera lažna: o delfinih v Ljubljani ali meduzi v beneškem kanalu, o kužku z repkom na čelu, o letečih pingvinih, o pingvinu, ki so ga zamenjali z vlomilcem, orjaški anakondi ali o gensko spremenjenih ivanjščicah?«

Učenci raziskujejo in iščejo resničnost novic. Učitelj jih pri tem vodi, usmerja, komentira njihovo raziskovanje. Skupaj pregledajo vse novice in njihovo resničnost.

ZAKLJUČNI DEL

Učenci z učiteljem odigrajo igro Bad News (primerna je za otroke, starejše od 12 let) ali Bad News Junior (za otroke, stare od 8 do 12 let). Učitelj jih pred tem seznači z igro v skladu z navodili. Ob tem poročajo, kako se počutijo, kaj so naredili prav in kaj ne.

Lahko naredijo plakat o lažnih novicah – kako jih prepoznati, zakaj obstajajo, kako lahko sami odgovorno ravnamo z njimi.

* Učno gradivo smo pripravili v okviru projekta »Iskanje resnice v svetu lažnih novic«, ki ga sofinancira Urad Vlade RS za komuniciranje v okviru aktivnosti, namenjenih krepitevi medijske pismenosti. Urad ni odgovoren za informacije v tem in drugih gradivih, ki so del projekta, ker predstavljajo poglede avtoric in avtorjev.